

УДК 373.2.09-055.1/3

ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Лозинська С.В., Худзей У.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто основні напрями психолого-педагогічних досліджень з проблеми становлення та розвитку гендерного виховання дітей дошкільного віку, визначено особливості гендерного підходу до виховання, досліджено психолого-педагогічні основи гендерного виховання в історичному аспекті.

Ключові слова: гендерне виховання, гендерний підхід, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі політика України спрямована на входження нашої держави до європейської співдружності. Політичні та соціокультурні зміни, інтеграційні та економічні процеси створюють передумови для вдосконалення вітчизняної педагогічної освіти стосовно її відповідності вимогам Європейського освітнього простору, впровадження гендерних підходів у вихованні підростаючого покоління. Особлива увага в процесі реформ приділяється проблемі створення однакових умов для представників обох статей як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплено в державних документах. Тому український педагогічний простір покликаний виконувати особливу функцію у формуванні особистості людини, її інтелектуального й духовного потенціалу. Заклад дошкільної освіти як соціальний інститут продовжує відтворювати стандарти традиційної культури у питаннях жіночності і мужності, сприяти формуванню стереотипів самосприйняття і самооцінки особистості дошкільника за статевою ознакою, що, у свою чергу, нівелює прояви індивідуальності вихованців у виборі подальшого життєвого самовизначення. Це пов'язано з браком посібників, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій як для гендерного виховання дітей дошкільного віку, так і для удосконалення професійної діяльності педагогів і батьків з питань гендерного виховання дошкільників.

Виховання підростаючого покоління проходить відповідно до інтересів держави, національних і культурних традицій. Воно будується на основі наукових розробок філософів, психологів та педагогів. Для визначення теоретико-методологічних засад гендерного виховання проаналізуємо цю проблему в історичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема «гендера» в педагогічній науці досить нова, хоча деякі аспекти знаходились у колі інтересів багатьох науковців, а саме: опанування основ гендерної компетентності, гендерних особливостей змісту роботи з дітьми дошкільного віку (С. Марутян, Н. Плисенко, Т. Репіна, Л. Таранікова, С. Шаповалова), набуття ознак теоретичної і практичної готовності до гендерного виховання й освіти нової генерації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Л. Штильова).

Розгляд проблеми з позицій сексології та фізіології, психогієни, формування сексуальної культури школярів висвітлюється в працях Ю. Гаврилова, І. Кона. Завдання виховання та освіти з огляду на гендерну проблематику

визначені в працях Т. Говорун, О. Кікінежді, Л. Татарнікової, Н. Чухим та інших дослідників. Понятійно-категоріальний апарат гендерного виховання подано в наукових працях Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, А. Мудрик, Л. Штильової, С. Вихор.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі проблематики гендерного виховання в історичному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Питання рівних прав чоловіків і жінок у сучасній українській державі й суспільстві є важливим та досліджується в контексті наукових досліджень у сфері філософії, історії, культурології, економіки, соціології як проблема гендерної (соціокультурної) рівності.

Філософи Античності, зокрема Платон, стояли на позиціях спільного навчання та виховання. Він вважав, що суспільне виховання дітей може бути покладено як на чоловіків, так і на жінок. Жінки, залежно від їхніх здібностей, можуть бути філософами й навіть воїнами. Платон підійшов до ідеї рівноправності статей. Він вважав, що жінки на рівні з чоловіками можуть брати участь у всіх справах держави [6, с. 14–15].

В основі філософії Аристотеля – ідея роздільного навчання хлопців і дівчат. На його думку, чоловік і жінка мають різну природу, тому повинні мати різні знання й уміння. В одному з розділів «Політики», міркуючи про владні відносини та форми управління в родинному колі, Аристотель визначає, яке становище займає батько в родині, яке місце раба, дружини та дитини (чоловічої статі). Управляти не вільними особами, зазначає Аристотель, це зовсім не те, що керувати вільними людьми; керувати дружиною – це означає здійснювати «політичну владу», з якої випливають відносини постійної нерівності; управління дітьми, навпаки, можна назвати «царськими», оскільки воно ґрунтується на прив'язаності та перевазі у віці» [4, с. 189].

Таким чином, Аристотель заперечує платонівську теорію соціальної справедливості, визначає патріархальну сім'ю як необхідний елемент розвитку грецького міста-держави, а жінку виключає з публічної, громадянської та владної сфер.

На думку Ж.-Ж. Руссо, рівність, подібність чоловіків і жінок полягає в їхній схожості як біологічних істот, проте як суспільні істоти вони нерівні, що пояснюється їхніми вродженими характеристиками. Він вважав, що пристрасті, які ототожнюються з жінками, – це серйозна загроза громадянському суспільству. Навіть доброді

ність, яка пов'язана з жіночими материнськими почуттями, може нести загрозу правильному функціонуванню держави [1, с. 49].

І. Кант розділяв чоловіків і жінок, по-перше, за характером участі в політичному житті й, по-друге, за характеристикою особистості та поведінки. Таким чином, часто мислителі відзначали відмінність чоловіків і жінок [1, с. 53–54].

Аналіз зазначених прикладів показує, що гендерний розвиток членів суспільства має свої специфічні особливості та критерії оцінки, за якими надалі й складалися гендерні уявлення.

При розробці педагогічних принципів навчання Я. Коменський не враховував принцип рівних можливостей для хлопчиків і дівчаток, а Й. Песталоцці стояв на позиції спільного навчання й вважав, що сутність виховання – у поступовому розвитку природних задатків відповідно до природних законів розвитку дитини [4, с. 74].

На думку Я. Корчака, у питанні спільного виховання та навчання хлопчиків і дівчаток має важливість індивідуальний, а не упереджений підхід [3, с. 313].

Не можна оминати увагою появу української традиції транслювання гендерних ідей у педагогічній науці, яка започаткована як ідея гідної освіти як для хлопчиків, так і для дівчаток. Виникнення ідеї науковці пов'язують з 1086 р. – з відкриттям у Києві першої жіночої школи, де навчалися дочки Ярослава Мудрого – Анна, Єлизавета й Анастасія, які стали високоосвіченими жінками. Відомо, що ще в 1652 р. Павло Аллепський, архідиякон Антіохійської православної церкви, подорожуючи Україною, відзначав високий рівень освіченості жінок, а саме: «вміють писати і читати не лише козаки, але їхні дружини і дочки» [2, с. 67].

К. Ушинський захищав принципи особистої людської волі, людської нічим не оціненої гідності, рівності людей перед законом, поваги до прав будь-якої людини, хто б вона не була. Він писав: «Для християнства чоловік і жінка – особи рівноправні, однаково самостійні й однаково відповідальні, яких тільки шлюбо вводить у рівноправні між собою відносини» [4, с. 43].

С. Русова дискутувала з проблеми спільного навчання хлопчиків і дівчаток із відомим американським психологом С. Холлом: «...але в цьому разі думка славетного психолога не має для нас авторитету. І ми більше схиляємось до думки французького педагога Бюїсона: «Коли з дитинства дітей ведуть спільно – і дівчата, і хлопці у спільній праці, спільних іграх і розвагах звикають до товаришування, тоді в юнацькому віці це товариство не стає для них чимось незвичайним, і по всіх школах, де коєдукація поставлена з великою увагою взагалі до психології учнів, там вона дає найкращі наслідки – зближує обидві статі, паралізуючи небажаний флірт справжніми товариськими відносинами, ставлячи їх на певний шлях спільної праці, прагненнями до одної загальної мети, товариського інтимного догляду «вихованців та виховниць» [7, с. 15].

А. Макаренко писав: «Серед цих загальних методів виховання є такі, що до статевого виховання більше стосуються, є такі, що стосуються менше, але всі вони, разом узяті, великою мірою визначають наш успіх у вихованні майбутнього сім'янина, майбутнього чоловіка або майбутньої жінки» [5, с. 399].

Виховання хлопців та дівчат В. Сухомлинський розглядав не як паралельні, а як взаємопов'язані і взаємообумовлені процеси. У своїх творах В. Сухомлинський розглядає найрізноманітніші гендерні проблеми сім'ї та особистості: яким має бути ставлення дітей до батька і матері, чоловіка до дружини. Особливу увагу він приділяє роботі з дівчатками. Саме підготовці дівчаток до усвідомленого материнства та великої місії матері В. Сухомлинський присвятив чимало своїх творів [2].

Варто зазначити, що сьогодні в Україні певне коло питань гендерного виховання розглядають Л. Штильова, В. Кравець, С. Вихор, О. Кікінежді, О. Петренко, Л. Ковальчук та ін.

Зазначимо, що прагнучи визначити ступінь взаємодії педагогіки та «гендера» як складних соціальних і наукових категорій, Л. Штильова однією з перших науковців до термінологічного апарату педагогічної теорії вводить нові поняття – «гендерний підхід в освіті», «гендерний вимір в освіті», «гендерна чутливість». Необхідність уведення цих понять у науковий обіг автор пояснює тим, що освітній заклад третього тисячоліття повинен давати дітям можливість розвивати індивідуальні здібності й інтереси, незалежно від приналежності до тієї чи іншої статі, протистояти традиційним та застарілим стандартам щодо статей, для чого педагогічний колектив повинен володіти гендерною чутливістю і професійною компетентністю стосовно проблеми гендерної соціалізації дівчаток і хлопчиків, володіти методикою гендерного підходу до їх виховання й освіти [8].

За В. Кравцем, гендерне виховання – «процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільство ставлення людини до представників іншої статі» [4, с. 174]. Специфіка цього виховного процесу полягає у розгляді людини як суб'єкта діяльності й тому для гендерного виховання, з одного боку, може бути використаний будь-який вид діяльності, а з іншого – спеціально організований особливий її вид.

С. Вихор розглядає гендерне виховання як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них егалітарних цінностей, поваги до особистості, незалежно від статі, розвитку індивідуальних якостей і здібностей задля їх самореалізації, оволодіння навичками толерантної поведінки з метою побудови громадянського суспільства [1, с. 35]. Вважає, що гендерне виховання передбачає також відмову від сексизму, пом'якшення гендерних стереотипів, формування досвіду взаємодії між статями на засадах гендерної рівності, недопустимість протиставлення за статевою ознакою в сім'ї, школі, будь-яких суспільних інститутах, створення рівних умов і можливостей для розвитку, самовдосконалення і самореалізації кожної особистості.

Своє бачення сутності гендерного виховання запропонував О. Петренко, який сприймає цей напрям виховання як різновид «соціального виховання в єдності та інтеграції функцій правового, морального й статевого виховання, які потребують спеціальної організації і відповідного педагогічного керівництва, незалежно від вікової категорії вихованців» [6, с. 61].

Отже, гендерне виховання – це сучасний напрямок виховної діяльності педагога, який шля-

хом сприятливої соціалізації дозволяє сформува-ти у дитини стійке поняття власної статі.

Упровадження гендерного підходу в педагогічну освіту слід розуміти як розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної дитини, вивільнення мислення педагогів від статево-рольових стереотипів. Справжня рівність не передбачає нівелювання статі, але враховує в освітньому процесі специфіку життєвих інтересів та психологічних відмінностей дівчат і хлопців, а також далеку від ідеальної гендерну ситуацію в українському суспільстві. Гендерний підхід загалом передбачає, що відмінності в поведінці та сприйнятті чоловіків і жінок визначаються не так їх фізіологічними особливостями, як вихованням на основі поширених в даній культурі уявлень про суть «чоловічого» та «жіночого».

Аналіз педагогічних досліджень показав, що ці проблеми виховання висвітлювалися пере-

важно в аспекті морального виховання статі (Г. Ващенко, Д. Колесов, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.). Зважаючи на те, що статево-рольове виховання містить категорії моралі та моральності, його часто ототожнюють зі статевим (воно тлумачиться як складова виховного процесу), що забезпечує «нормальний» статеви-й розвиток дітей і молоді та спрямований на засвоєння ними правил взаємин із представниками протилежної статі.

Отже, проблема виховання дітей різних статей є доволі складною та неодноразово висвітлювалася в педагогічній науці. Незважаючи на поширеність гендерних досліджень, питання гендерного виховання молодого покоління здебільшого висвітлюються по-різному і розглядаються в межах статево-рольового підходу. Так, синонімічним поняттю «статево-рольове виховання» дітей визначають поняття «гендерне виховання» і розробляють його в межах гендерної соціалізації.

Список літератури:

1. Вихор С. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: автореф. дис. ... к-та пед. наук.: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С. Вихор. – Тернопіль, 2006. – 260 с.
2. Елькін М. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник до самостійного вивчення дисципліни / М. Елькін, М. Головова. – Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2009. – 204 с.
3. Корчак Я. Правила життя: Вибрані твори / Я. Корчак. – К., 1989. – С. 313–317.
4. Кравець В. Гендерна педагогіка: навч. посіб. / В. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
5. Макаренко А. Половое воспитание / А. Макаренко // Макаренко А.С. Избранные произведения : в 3 т. / редкол.: Н.Д. Ярмаченко (председатель) и др. / А. Макаренко. – Київ: Рад. школа, 1983. – Т. 3. – С. 399–407. – (Серия «Пед. б-ка»).
6. Петренко О. Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (XX століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук.: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Петренко. – Рівне, 2010. – 43 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори: В 2 кн. / С. Русова. – К.: Либідь, 1997. – Кн. 2. – 318 с.
8. Штылева Л. Основные понятия и важнейшие термины / Л. Штылева // Гендерный подход в дошкольной педагогике: теория и практика. 2001. – Ч. I. – Мурманск, 2001. – С. 58–67.

Лозинская С.В., Худзей У.А.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ГЕНДЕРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье рассмотрены основные направления психолого-педагогических исследований по проблеме становления и развития гендерного воспитания детей дошкольного возраста, определены особенности гендерного подхода к воспитанию, исследованы психолого-педагогические основы гендерного воспитания в историческом аспекте.

Ключевые слова: гендерное воспитание, гендерный подход, дети дошкольного возраста.

Lozynska S.V., Khudzei U.A.

Ivan Franko National University of Lviv

GENDER EDUCATION OF PRE-SCHOOL AGE CHILDREN: HISTORICAL ASPECTS

Summary

The article deals with the main directions of psychological and pedagogical research on the problem of the formation and development of gender upbringing preschool children, the features of the gender approach to education have been determined, the psychological and pedagogical foundations of gender education in the historical aspect have been studied.

Keywords: gender education, gender approach, children of preschool age.